

Обставини справи

Справа стосувалася заборони батькам-вихователям (перший та другий заявники) контактувати з дитиною (третій заявник) до досягнення нею дев'ятнадцятиріччя через їх неспроможність забезпечити їй належний догляд та розвиток.

У віці одного року третій заявник був поміщений під опіку держави, оскільки його батько був невідомий, а матір не могла про нього піклуватися. З моменту народження його часто госпіталізували, тому він потребував особливого догляду з огляду на стан свого здоров'я.

У квітні 2004 року у віці шести років третій заявник на підставі адміністративного рішення був переданий першому та другому заявникам для виховання в прийомній сім'ї. Місцевий орган соціального забезпечення декілька разів проводив оцінку першого та другого заявників та їх взаємодії з дитиною, про що складалися відповідні звіти. У вересні 2005 року окружний суд погодив передачу дитини на виховання першому та другому заявникам. Місцевий орган соціального забезпечення продовжив щороку інформувати окружний суд про ситуацію в прийомній сім'ї, надаючи оцінку тому, як перший та другий заявник справляються з обов'язками батьків-вихователів. Відповідні звіти за 2008-2010 роки не містили серйозних зауважень щодо якості догляду за дитиною, у звітах зазначалося, що хоча і існують певні недоліки, вони не настільки серйозні, щоб вимагати припинення виховання.

Третій заявник залишався зі своїми батьками-вихователями до грудня 2011 року, коли йому виповнилося 13 років. 3 листопада 2011 року через поведінкові та емоційні розлади його було госпіталізовано. Під час госпіталізації він пройшов психологічне обстеження.

8 грудня 2011 року окружний суд застосував тимчасовий захід та помістив третього заявника до дитячого діагностичного закладу. Суд визнав, що під час його госпіталізації проблематична поведінка третього заявника була значною мірою спричинена доглядом батьків-вихователів. Суд зазначив, що розвиток дитини був незбалансованим. Батьки-вихователі віддавали перевагу надмірній опіці в поєднанні з максимальним ступенем контролю. Суд також послався на психологічні проблеми першої заявниці, які негативно вплинули на дитину. Він зазначив, що життя або здоров'я дитини не було під загрозою, поки вона перебувала у батьків-вихователів, але існував ризик розвитку її психологічних проблем у майбутньому; однак батьки-вихователі не знали, як вирішити проблеми дитини, або відмовлялися це робити.

Після грудня 2011 року третій заявник більше не проживав із першим та другим заявниками, хоча вжиті окружним судом заходи не вплинули на їх правовий статус батьків-вихователів.

21 лютого 2012 року третього заявника помістили до дитячого будинку, за домовленістю з яким перший та другий заявники спочатку могли бачитися з дитиною двічі на тиждень, однак у січні 2013 року відвідування було скорочено до одного разу на два тижні, оскільки психічний стан і поведінка третього заявника після візитів батьків-вихователів погіршилися (як і його успішність у школі), а також через те, що батьки-вихователі не дотримувались освітніх рекомендацій.

21 березня 2013 року згідно зі статтею 102 § 1 чинного на той час Цивільного процесуального кодексу окружний суд за клопотанням дитячого будинку, застосував тимчасовий захід і заборонив контакт між третім заявником та його батьками-вихователями. Розглянувши подану першим і другим заявниками апеляцію на це рішення, регіональний суд залишив його в силі. Суд дійшов висновку, що така тимчасова заборона будь-яких контактів була необхідною, оскільки інтерес третього заявника щодо здорового психічного розвитку був під прямою загрозою. Він не заперечував існування сімейного життя між батьками-вихователями та третім заявником, але, на думку національного суду, необхідно було створити умови для виправлення порушених сімейних відносин.

14 січня 2014 року окружний суд призначив психіатричну експертизу заявників для цілей вирішення питання щодо подальшого поміщення третього заявника під опіку держави. У висновку експерта, складеному 14 березня 2014 року, було зазначено, що у 2009 році перша заявниця пережила короткий психотичний епізод. Вона не приймала призначених їй ліків і не проходила амбулаторне психіатричне лікування, яке їй було рекомендовано. Довгий час вона страждала від змішаного розладу особистості; вона була емоційно незрілою, зі схильністю до тривоги, невпевненості та безпорадності. Другий заявник мав проблеми з впровадженням нових елементів у своє життя та не сприймав сучасні досягнення, такі як комп'ютери, телебачення чи мобільні телефони. Третій заявник не мав психічних захворювань у правильному значенні цього терміну і не страждав аутичними розладами, але мав розлад нервової системи, пов'язаний з діяльністю та увагою, і специфічний розлад навчання. Він був незрілим і нестабільним за емоційним станом, у нього була знижена толерантність до емоційного стресу, ослаблені волевові характеристики та відсутність соціальних навичок. У звіті було вказано, що враховуючи стан здоров'я всіх заявників батьки-вихователі нездатні належним чином піклуватися про дитину, навіть за допомогою неурядових організацій, щоб забезпечити їй нормальний психічний розвиток.

Новим тимчасовим заходом від 9 жовтня 2014 року, який набрав законної сили 15 грудня 2014 року, окружний суд за пропозицією, поданою того ж дня органом соціального захисту населення, заборонив будь-які контакти між батьками-вихователями та третім заявником, у тому числі письмові, особисті та через мобільний телефон чи соціальні мережі. Одночасно суд відкрив провадження для вирішення питання про припинення виховання.

Рішенням від 26 жовтня 2015 року, підтвердженим рішенням регіонального суду у листопаді 2016 року, окружний суд, відповідно до статті 891 § 2 Цивільного

кодексу та спираючись на звіти органів соціального захисту та дитячого будинку про невинуватені контакти батьків-вихователів із дитиною, припинив виховання і заборонив будь-які контакти між батьками-вихователями та третім заявником до його повноліття.

Після досягнення повноліття третій заявник продовжив перебувати в дитячому будинку до 3 вересня 2018 року, після чого переїхав до будинку першого та другого заявників.

Троє заявників скаржилися на те, що першому та другому заявникам (колишнім батькам-вихователям третього заявника) було заборонено контактувати з третім заявником у період з 9 жовтня 2014 року до 5 лютого 2017 року (дев'ятнадцятого дня народження третього заявника) в порушення їхніх прав за статтею 8 Конвенції.

Оцінка Суду

Розглядаючи питання застосовності статті 8 Конвенції в цій справі в контексті існування сімейного життя між заявниками Суд повторив, що існування чи відсутність «сімейного життя» для цілей статті 8 Конвенції є, по суті, питанням факту, який залежить від реального існування на практиці тісних особистих зв'язків (див. рішення у справі *Paradiso and Campanelli v. Italy*). Хоча, як правило, спільне проживання може бути обов'язковою умовою для таких стосунків, у виняткових випадках інші фактори також можуть служити для демонстрації того, що стосунки мають достатню постійність для створення фактичних «сімейних зв'язків». У справах щодо батьків-вихователів і дитини, яку їм довірили в молодому віці і яка жила з ними протягом дев'ятнадцяти місяців або довше, Суд визнав, що пов'язані з цим стосунки рівнозначні сімейному життю, беручи до уваги наявність тісного міжособистісного зв'язку, щирі турботи батьків-вихователів про благополуччя дитини та емоційний зв'язок між ними (див. рішення у справах *Moretti and Benedetti v. Italy*; *Kopf and Liberda v. Austria*; див. також рішення у справі *V.D. and Others v. Russia*). Сімейні зв'язки, які можуть виникнути в контексті виховання, включають специфіку, яка впливає з того факту, що батьки-вихователі зобов'язуються піклуватися про дитину в її найкращих інтересах.

У світлі всіх обставин цієї справи Суд вважав, що родинні зв'язки між заявниками існували протягом усього періоду оскаржуваної заборони на контакти, а тому стаття 8 Конвенції підлягала застосуванню.

Суд визнав, що оскаржувані рішення національних судів становили втручання у право трьох заявників на повагу до їх сімейного життя. Однак таке втручання було здійснене відповідно до закону, оскільки заборона на контакти між заявниками мала правову основу в національному законодавстві. Хоча Суд визнав, що положення Цивільного кодексу, використовуючи термін «дитина», передбачають заборону на контакти з неповнолітньою особою, а національні суди витлумачили це положення як таке, що також застосовується до спілкування з дитиною, яка досягла

повноліття, але продовжувала перебувати в державному закладі ще один рік (див. пункти 50 і 55 цього рішення), він вважав, що немає підстав ставити під сумнів таке тлумачення та його передбачуваність.

Щодо того, чи переслідувало втручання законну мету, Суд не мав сумнівів, що причини втручання в права заявників були спрямовані на захист психічного здоров'я та благополуччя дитини.

Далі Суд розглянув питання, чи було втручання необхідним та пропорційним. Суд зазначив, що статтю 8 Конвенції можна тлумачити як таку, що покладає на держав-учасниць зобов'язання перевіряти в кожному конкретному випадку, чи в найкращих інтересах дитини підтримувати контакт з особою, не зважаючи на те, чи вона біологічно пов'язана з дитиною чи ні, яка піклувалася про дитину протягом достатньо тривалого періоду часу (див. згадане рішення у справі *V.D. and Others v. Russia*).

Суд також взяв до уваги положення національного законодавства, яким регулювалися питання виховання (див. пункт 60 цього рішення), відповідно до якого батьки-вихователі не повинні перевищувати свою роль і повинні діяти в її межах в найкращих інтересах дитини. Як наслідок, згідно з відповідним національним правовим режимом батьки-вихователі, а отже і колишні батьки-вихователі, повинні були бути готові погодитися змінити свої стосунки з дитиною, коли це необхідно, у діалозі з компетентним органом.

Суд зауважив, що органи влади намагалися надати можливість батькам-вихователям спробувати відновити стосунки в рамках системної терапії, але це було безуспішно.

Суд вказав, що національні суди, залучені до цієї делікатної справи, були покликані оцінити та зважити всі відповідні обставини справи, ґрунтуючись на всіх доказах, включаючи висновки експертів, а також позиції сторін, щоб встановити, чи нова заборона контакту між батьками-вихователями та дитиною-підлітком, яка була запропонована органом соціального забезпечення, відповідатиме найкращим інтересам останньої. Їхнє завдання було складним також тому, що третій заявник був уразливим і, безперечно, мав особливі психологічні та освітні потреби.

Суд визнав, що національні суди збирали докази, неодноразово заслуховували сторони та оцінювали конкретні обставини справи, що розглядалася ними, беручи до уваги як позитивні стосунки, які існували між батьками-вихователями та дитиною до поміщення останньої в державний заклад, так і той факт, що поведінка батьків-вихователів по відношенню до дитини – після того, як її помістили під державну опіку – негативно вплинула на її поведінку та психологічний стан. Суди належним чином оцінили, чи буде підтримання контакту між батьками-вихователями та дитиною відповідати інтересам дитини, враховуючи її здоров'я та особливі потреби, вони також розглядали інші, менш інвазивні заходи, рекомендовані експертом, спрямовані на відновлення нормальних стосунків між заявниками. Суди вважали, що батьки-вихователі, всупереч своїй ролі патронатних вихователів і вимогам, які висуваються до них у цій ролі, не зрозуміли та не

прийняли поради експертів і не змінили свого ставлення. Аргументація судів була детальною та розгорнутою та не виглядала незбалансованою.

Відповідно, Суд дійшов висновку, що рішення національних судів про заборону контактів між першим і другим заявниками та дитиною протягом близько двох років і чотирьох місяців відповідало найкращим інтересам дитини, було прийнято в межах їхньої свободи розсуду та ґрунтувалося на відповідних і достатніх підставах.

Висновок

Відсутність порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 13 квітня 2023 року й набуло статусу остаточного 13 липня 2023 року відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.